

Nemzetnevelés.

Deák: „Minden áldozat, mi a nevelési célra fordítatik, a hazának és az emberiségnek oltárán van letéve. Nevelni a népet oktatással, intéssel, célszerű törvényekkel: a legnemesebb feladás, mert kifejti a nemzet erejét, virágzásra emeli a hazát, biztosítja törvényeink szentségét, s az embereket jobbakká s boldogabbakká teszi.”

A mai értelemben vett nemzetnevelés a XX. század, de különösen a világháború utáni idők elgondolása, ámbar gyökere visszanyúlik a XVIII. századig. Ekkor kezd érvényesülni mind szélesebb körben az a felfogás, hogy a nevelés állami érdek és feladat, célja, jó állampolgárok nevelése. Fokozatosan világviszonylatban is érvényre jut ez az elv, de egészen más tartalmi lényeget kap a világháború után. 1914-ig a nevelés kizárólagos szervének az iskolai hivatásos oktatást tekintik. Feladata, tudásbelileg és életfelfogásban egyaránt jó állampolgárok nevelése. Az 1920 után nyert új tartalom, illetve feladat: a nép egyetemlegességének erkölcsi, világnézeti, politikai, gazdasági felfogás tekintetében való egynevezőre hozása; a nemzeti öntudat legnagyobbfokú kifejlesztése; áldozatkészségre nevelés annak a tudatnak a valószínűs beszüggerálásával, hogy első a totális nemzeti érdek, az egyéni érdek és boldogulás csak alárendelt és csak azon belül van joga érvényesülni. Épílyen nagy a gyakorlati keresztülvitelben is a változás. Egyetemlegesen mindent, ami, mondhatni a bölcsőtől a sírig, hatással van a közszellem kialakítására a fentvázolt nevelés szolgálatába állít, a hivatásos iskola csak egy rész a nagy egészben. Tehát egy nagy nevelési rendszerben esvesül az iskola az óvodától az egyetemig, az ifjúsági egyesületek, munkatáborok, sajtó, színház, mozi, társadalmi, politikai, katonai szervezetek és a tényleges katonaság. Nagyszerű példáját adják ennek a nemzeti totalitás alapján álló államok, Olasz- és Németország, de ezt az irányt követi bizonyos fokig Lengyelország, Bulgária, Portugália és a kialakuló nemzeti Spanyolország is. Ezt a gondolatot azonban, természetesen más alapon, megtaláljuk úgy a francia, mint az angol nevelésben. A Napóleon elgondolásán tovább épülő L'Université feladata is az lenne, hogy a nemzetnevelésnek egyetemlegesen adjon irányítást úgy a hivatásos, mint a nem

hivatásos viszonylatban egyaránt. Angliában az 1850-iki és 1877-iki, egyetemekkel kapcsolatos parlamenti és tudományos viták megállapítása az, hogy az egyetemeknek kell képezniök azt a gyűjtő medencét, melyből az egész nemzetnevelés táplálkozik. James Stuart pedig kiadja a jelszót: A nép nem mehet az egyetemhez, de az egyetem elmehet a néphez. Fellépésének hatása, hogy az iskolánkívüli népnevelés szervezésének is az egyetem kerül az élére. Mind a két elgondolás az egyetemnek, mint a tudomány és művelődés központjának irányításával akar teremteni egy közös világnézetet adó, nemzeti öntudatot fejlesztő egyetemleges nevelést. A tényleges keresztülvitel azonban nem valósult meg.

A történeti fejlődés útja.

A fejlődés kezdete szintén egy egyetemleges nevelés, csak a célkitűzés más. A vezetés teljesen egyházi és csak egy feladatot ismer: minden ország és társadalmi határ felett egységes keresztény életfelfogásra, világnézetre, vallás-erkölcsi törvények szerinti életre nevelni népet. Az elgondolás alapja: minden egyéni, nemzeti, országérdeknek csak az egyetemleges keresztény egyház totalitásán belül van joga és lehetősége érvényesülni, minden más törekvés, bűnös eltévelyedés. A nevelés és oktatás ezen első korszaka a középkori világszemlélet hanyatlásáig tart. Kezdetben az oktatás mellékes, legfeljebb csak a gyakorlati életberendezkedéshez és a vallási kötelezettségek teljesítéséhez szükséges tudnivalókra terjed ki. Természetes kivételt képez az irányításra hivatott egyházi rend képzése, mert ez a kor követelményeinek és küldetésüknek megfelelően történik. Fokozatosan kifejlődik az oktatás hármastagozata (alsó-közép-felsőfok) a tudományok művelésére, a világi és társadalmi nevelésre pedig a lovagi iskolázás és a szakoktatás őse is megszületik a céhnevelésben. Mindez az egyház vezetésével és a hűbéri társadalom követelményeinek megfelelően folyik. Az alsó, közép és egyetemi oktatás az egyházi rend tagjainak képzésére és a tudomány továbbfejlesztésére szolgál, de egész működése úgy van bállítva, hogy minden tudomány a teológiai világszemléletet támassza alá és ezt szolgálja. A nemesi, illetve lovagi nevelés végcélja is ugyanaz, csak hogy világi keretek közt mozog. Hivatása az összes országok társadalomfenntartó, államalkotó osztályának olyan irányú nevelése, hogy az az egyházi alapon felépült világrendnek legmegbízhatóbb fegyveres támasza legyen. Az oktatás szerepe másodrendű. Egyetlen feladata, hogy a lovagi élethez szükséges katonai és társadalmi tudnivalókat nyújtsa. Az így lelkileg előkészített ifjú belekerült a zárt lovagrendi, vagy a lovagi életbe, amely szintén egyházi irányítás alatt álló és kimondhatatlan nagy lélekformáló erővel bíró szervezet kebelében továbbtartó nevelés volt tulajdonkép. Ugyanezt a

hivatást tölti be a céhoktatás is. Bár a polgári társadalom életében iparosok szakképzése a kitűzött cél, mégis a hangsúly itt is a vallás-erkölcsi nevelésben van és előkészít a szintén egyházi irányítás alatt álló nagy társadalmi és gazdasági rendszerben, a céhszisztemben folyó, tovább nevelő életre. Ha ilyen szempontból vizsgáljuk, mint nagy egységet, az egészet, kibontakozik az egyetemleges nevelés nagyszerű képe, melynek szolgálatában állanak: a bölcsőtől a sírig, jobbágytól az uralkodóig mindenkit és mindent hatása alatt tartó oktatás, egyházi nevelés és a fogadalommal kötelező társadalmi szervezetek, az egyházi felfogáson alapuló törvénykezés és az uralkodói eskü. Ez az egyetemleges nevelés hozhatta csak létre azt az egységes kialakulását az európai műveltségnek és világszemléletnek, amely alapot adott a továbbfejlődésre és amiért az egyházat örök hála illeti meg.

Az iskolai oktatás a renaissance kortól kezdve válik fokozatosan a nevelés egyedül hivatott szervévé és függetleníti magát a társadalmi intézmények befolyásától. Ugyanekkor lép előtérbe, a klasszikus hatás következményeképp, az egyéni nevelés elve is az egyetemlegesség rovására. Az egyházi nevelés végtelen nagy rugalmasságát bizonyítja, hogy meg tudja tartani továbbra is az irányítást a kezében. Rövid ideig tartó ellanygulása mutatkozik ugyan a reformáció kezdetén, hogy a tridenti zsinaton újjászervezkedve, éppen a nevelés terén indítson meg egy igen erőteljes kultúrharcot.

Éppen ezért lett a reformáció döntő jelentőségű a nevelés és az oktatás terén. Hatása kettős: alkotó és serkentő. Az alkotó hatás: a nemzeti irányzat érvényesítése, a nemzeti nyelv használata és művelésének felkarolása, a sajtó nagy nevelő hatalmának felismerése és érvényesítése a közvélemény kialakítására, a figyelem ráterelése az alsóbb néposztály lelki szükségletére. Ugyanígy hangsúlyozza az alsó-, közép- és felsőfokú oktatás jelentőségét, a tudományos kutatás szabadságát, a tehetség érvényesülésének szükségességét a társadalmi korlátok tekintetbe vétele nélkül. Nem kevésbé fontos az a serkentő hatás sem, melyet a katolikus egyházra gyakorol. A gyors térhódítása a legnagyobb erő kifejtésre sarkalja szellemi ellenfelét. A katolikus egyház felismeri a reformáció szellemi fegyvereinek jelentőségét és egész befolyását, szervezettségét, vagyonát nemcsak egy hasonló szellemi felfegyverkezésre, hanem az új fegyverek tökéletesítésének is a szolgálatába állítja. Eredménye egy igen gyors ütemű és nagy fejlődés. Bizonyítékul elég hazánk történetére hivatkozunk. Minden szétépttségünk, folytonos harcbanállásunk ellenére is több művelődési intézmény, iskola, főiskola, nyomda keletkezik, mint az előtte lefolyt vagy utána következő békésebb években. Az irodalom fellendül bizonyos nemzeti tartalmat nyer és mindent a nemzeti lét szempontjából ítél meg. A magyar nyelvnek tudományos

irodalmi, szónoki célra való alkalmassá fejlesztése valósággal követelménnyé válik. Ugyanezt a hatást Európa többi államaiban is megtaláljuk.

A XIX. század teszi az iskolát a nevelés és oktatás hivatalos és hivatásos szervévé. A felvilágosodás szelleme hozza ezen a téren is az új elveket. Legdöntőbb megállapítása: a nevelés állami feladat és érdek, tehát vagy teljesen állami kézbe veendő, vagy, ha ez nem lehet, szigorú állami felügyelet alá helyezendő. Ez az elv háttérbe szorítja fokozatosan az egyház eddigi nagy befolyását, de viszont alkalmat ad a mindenkori állami irányzat felfogásának érvényesülésére, ami sokhelyt az államot és az egyházat szembe állította, ha felfogásuk ellentétbe került. Nem kevésbé jelentős az a másik elv, hogy az oktatás fontosabb, mint a nevelés. Ezt az elvet különösen az juttatta érvényesüléshez, hogy a közigazgatás, a technika fejlődése, a tudományok haladása, a gazdasági élet bonyolulttá válása olyan különleges tudásbeli készséget kíván meg, hogy ennek megadása válik az iskola legfőbb feladatává. Megkívánja ezt úgy az egyéni létérdek, mint az egyetemleges állami érdek. Ezekon a nyomokon halad napjainkig is a fejlődés és ennek a következménye, hogyha nevelési rendszerről beszélünk, akkor is tulajdonképp az oktatás kérdése a lényeg.

Az oktatás a rohamosan fejlődő technikai szellem és a mindenhatónak tekintett természettudományos, egyben anyagi világnézet hatása alá kerül. A további fejlődésre rányomta bélyegét a változó társadalmi és politikai világszemlélet is. Látszólag elkülönült lassanként az iskola a társadalomtól, de mivel az utóbbinak világszemlélete erősebb, hatását megakadályozhatatlanul érvényesítette. Űgyesen használják ki ezt a politikai irányzatok, de különösen a mindjobban erősödő szabadkőművesség és a szociáldemokrácia. Amilyen fokban gyengül a nevelés fontosságának tudata, olyan mértékben terelik a sajtó és a beszervezettek útján a társadalmi és hivatalos felfogást abban az irányban, hogy a nemzeti és vallás-erkölcsi nevelés nem az iskola hivatása, tehát korlátozandó az ilyenirányú oktatás és egyesületek szerepe, sőt tehermentesítés szempontjából egészen mellőzhető is az iskolákban. Vallásoktatás, hazafias nevelés az ilyen irányú egyesületek és egyházak feladata, teljesen magánügy. Ha valaki szükségesnek tartja, csinálhatja, de az iskolától függetlenül és a szülők, ha szükségesnek tartják, engedjék meg gyermekeiknek a részvételt. Az úgynevezett lelkipátlások megakadályozására a fegyelem lazítását követelik és hangoztatják a hideg tárgyilagosság szükségességét a nemzeti tárgyak tanításánál, vagyis felfogásuk szerint száraz tantárgyat kell csinálni az ilyen tárgyakból. A tervük már majdnem sikerült a világháborúig.

A nagy világegés döntő fordulatot hozott világszerte.

A győző, de főképp a legyőzött és újéletre kelt államok ráeszméltek arra, hogy a szürke, közömbös, világpolgárius nevelés súlyos veszélyt jelenthet. Korkövetelmény lett az erős nemzeti irányú és erkölcsi nevelés, mert csak így lehet az állam ellenálló képességét a legmagasabb fokra emelni. Ez adott új lendületet a nemzeti irányú nevelésnek és megteremtette, különösen az újéletre kelt és a sorscsapások alatt öntudatra ébredt nemzeteknél, az *egyetemleges nemzetnevelés* gondolatát. A keresztülvitel és módszer természetesen más és más az egyes államok érdekkövetelményének megfelelően, a végcél azonban azonos. Legszembetűnőbb a kialakulás a nemzeti totalitásra törekvő államokban: Németországban és Olaszországban. Alapelgondolás, mint már említettük: mindent, ami hatással van a társadalmi és nemzeti világszemlélet kialakítására, az egyetemleges nemzetnevelés szolgálatába kell állítani, s ezáltal az ország gazdasági, békebeli, de ha kell, háborús teljesítőképeségét a végsőkig fokozni. Ez visszatérés tulajdonképpen a kiinduláshoz, csak a kor követelményeinek megfelelő társadalmi változással. Az egyetemleges egyházi világszemlélet helyére a részleges nemzeti szemlélet kerül, a vallás-erkölcsi nevelés, mint a tökéletes nemzetnevelés nélkülözhetetlen alapja van számításba véve, de öncélúságát alá kell rendelnie, az adott viszonyok szerint, a vele szemben állított követelményeknek. Mi, magyarok hangoztatjuk a nemzetnevelést, de megvalósítva nincs, mert eltekintve a hivatalos oktatástól, minden más ható tényező, még az ifjúsággal foglalkozó egyesületek is, szabadon működnek különböző egyéni célkitűzéseik szerint. Eltagadhatatlan, hogy szükség volna nálunk is, nehéz helyzetünkre való tekintettel a magyar lelkeségnek megfelelő, egyetemleges nemzetnevelésre, ez azonban nem lehet külföldi minták lemásolása. Ennek a szükségességnek megérzése csendül ki talán a múlt század két nagy magyarjának szavaiból is. Deák a nemzetnevelés jelentőségére mutat rá, mondván: „Korunkban csak azon nemzetnek van biztos politikai jövője, mely komolyan törekszik az általános műveltség színvonalára emelkedni és azon előre haladni.” Széchenyi pedig a megvalósítás lényeges követelményére mutat rá: „Egyesült erővel iparkodjunk azon, hogy Magyarországon egy ember se legyen... szakismeretek nélkül és az erkölcsi műveltséget senki se nélkülözze.” Nyilvánvaló az, hogy ezt teljesen csak egy olyan egyetemleges nemzetnevelés tudná megvalósítani, mely a magyar lelki-adottságoknak megfelelően felépített rendszer szerint teremtené meg az összes tényezők összhangba hozását és munkába állítását. Nálunk ez csak oly módon képzelhető el, ha a legtökéletesebben kiművelt egyéniségeket öntudatosan, lehetőleg kényszer nélkül, tudja szolgálatba állítani az egyetemleges nemzeti célok érdekében. Ebből a nagy feladatból kell kivennie az oroszlánrészt a maga számára a hivatalos és

hivatásos oktatásnak, mert ő neveli az eljövendő vezető réteget és adja az első lelki irányítást.

Az oktatás és nevelés módszertanának fejlődése.

Eötvös: „Mint a fa, mely életre való, mindenfelé terjeszti ágait, s épen ezáltal válik szebbé, terebélyesebbé, így az ember. Az eltérő, néha ellentétes irányok, melyeket kifejlődésében követ egyaránt szükségesek, hogy szellemének s érzelmeinek minden része kifejlődvén, egész nagyságát érje el, kik erről megfelejtkezve a gyermeket azért, hogy egy bizonyos irányban kitűnővé váljék, kizárólag erre akarják szorítani, többnyire nem érnek el mást, minthogy azon bizonyos tehetség, melynek minden figyelmüket szentelték, csakugyan kitűnőnek látszik, de csak azért, mert a többiek s az egész ember eltörpült.”

Az első részben bemutatott fejlődésnek megfelelően változtak az oktatási és nevelési módszerek is. Amíg az egyetemleges egyházi nevelés korában az oktatás csak, mint kiegészítő, másodrendű szerepet játszik, a legegyszerűbb közlés és számonkérés útján történik. Úgy a lovagi, mint a céhoktatásban és népoktatásban a lényeg a vallás-erkölcsi szellem kifejlés-tése az illető társadalmi osztálynak megfelelő színvonalon és eszközökkel. Az oktatás csak arra szorítkozik, hogy megadja azt a leginkább gyakorlati jellegű tudást, ami nélkülözhetetlen lesz a férfi-korban, ez a tudás pedig abban az időben nagyon kevés.

A reformáció és ellenreformáció kora kezd nagyobb mértékben foglalkozni azzal, hogy a tanuló ifjúságnak nagyobb-fokú és szélesebbkörű tudást és társadalmi nevelést is adjon. Az utóbbira különösen a jezsuita iskolák helyeztek nagy súlyt. A jelenlegi felfogásnak megfelelő nevelő és oktató módszerről azonban még nem beszélhetünk. A nevelés és oktatás majdnem iskolák szerint, de legalább is iskola-fenntartók szerint változik.

A mai nevelési és oktatási rendszernek az alapelveit Pestalozzi fejt ki. A figyelmet a szemléltető, foglalkoztató, a tanulókat is bevonó módszerre tereli. Ettől az időtől kezdve válik valósággal tudományos kutatás tárgyává, hogyan lehet a tanulmányi anyagot legtökéletesebben átadni a tanulóknak és mivel az *oktatásra* kerül a hangsúly, hogyan lehet *tanítva* nevelni, egyszerre végezve a két fontos feladatot.

A XVIII. és XIX. században az oktatás kérdése kerül teljesen előtérbe. Mindjobban felhalmozódik az élet követelménye az iskolával szemben, mert az átadandó anyag terjedelemben, de sokirányúságban is felduzzad. Mindjobban fenyeget a túlterhelés veszedelme és vele együtt az a kérdés, mit kellene föltétlenül tanítani, hogyan lehetne az iskolát az élettel minél jobban összhangba hozni úgy, hogy becsületesen meg is lehessen tanítani a kívánatos anyagot. A nevelés

kérdését pedig teljesen befolyása alá keríti a kor uralkodó szelleme. A XVIII. század olyan embert akar nevelni, aki teljesen mentes legyen nemzeti, vallási gátlásoktól és még saját korának esetleges befolyásától is, vagyis a teljes *egyéni* és *szellemi* függetlenséget, szabadságot akarja megvalósítani a nevelésen keresztül. Így teljesen bekapcsolódik korának a forradalmakban kirobbanó, múlttal szemben folytatott nagy romboló harcába. Ennek az irányzatnak az általános nyugalom helyreállása után az államhatalom szab határt, fellépve a saját érdekének megfelelő nevelés követelményeivel. Visszatereli az irányzatot a közérdek, államélet és a véglegesen megállapított társadalom szolgálatába. Ekkor alakulnak ki azok az oktatási és nevelési módszerek, melyek a maiaknak az alapját képezik.

Három fő irányzatot különböztethetünk meg ma: *oktatva nevelés*, *munkáltató oktatás*, *nevelő oktatás*. Az elnevezés talán nem egyezik teljesen a használatban levőkkel, de másként a bennük rejlő célt röviden kifejezésre juttatni nem lehet. A három irányzat hívei között napjainkban is folyik a harc. A küzdelem oka, hogy mindenik más szempontot helyez előtérbe és mindenik csak a saját felfogásának létjogosultságát ismeri el, a másikat nem méltányolja még részleteiben sem. Az első az *értelem* kiművelését tartja fontosnak és ezért helyezi az *oktatásra* a hangsúlyt, azon keresztül akarja az erkölcsi nevelést is megadni. A második a *szenzorikus* módszert akarja teljesen elvetni és a *motorizmus* mindenhatóságára esküszik. A harmadik mindent a *nemzeti és erkölcsi nevelésnek* rendel alá és az értelmi nevelét is csak eszköznek tekinti. Az összehasonlítás és bírálat mondás előtt szükségesnek látszik egy rövid ismertetés.

Az *oktatva nevelés* a legáltalánosabban követett és körülbelül a hivatalosan is elfogadott irányzat. A hivatalos tantervutatisítások alapelgondolása is ez, bár a legújabb tervezet a hangsúlyt a nevelésre igyekszik áthelyezni. Felfogása az, hogy a jól vezetett oktatás folyamata alatt megvan minden adottság arra, hogy a tanuló a szükséges nemzeti és erkölcsi nevelést is megkapja tanulmányainak elvégzése alatt. *Fejlődési vonala*: Pestalozzi-Herbert — és bizonyos szempontok tekintetében ma már Kerschensteiner. *Pestalozzi* alapelve, hogy nem maga a tudás fontos, hanem a tenni tudás. Ha megadom a tanulónak a képességet arra, hogy a tanult anyagot minden tekintetben helyesen tudja az életben érvényesíteni, akkor oldotta meg jól feladatát az oktatás és nevelés. Ezt kiegészíti Herbartnak a nevelésre vonatkozó azon elve, hogy az oktatás, vezetés, fegyelem munkájának célja, a gyermekben fejlődő vad nyugtalanság megfékezése, mely őt ide-oda hányja, minden rendellenesség alapja, a felnőttek tekintélyét és intézkedéseit sérti. Ezen a meglehetősen rideg és kanti hatás alatta álló elgondoláson enyhít sokat a

Kerschensteiner. Felfogása, mely összekötő kapocs egyszersmind a munkáltató oktatás felé. A módszertani elgondolása egy óra keretén belül, a közismert formális fokozatok betartása mellett, az osztály foglalkoztatás, ahol a tárgy megengedi, a tanulók önálló dolgoztatása, ahol ez nem lehetséges, a közös munkába való bevonás útján. A tanításnak legyen mindig egy kitűzött, összefogó alapelgondolása és ennek kifejezését szolgálja az óra. Mindent, amit lehet, gyakorlatilag is mutassunk be és ne menjünk tovább, míg nem érti mindenki a felvett anyagot. Az ilyen módon levezetett óra egyszersmind megadja a megfelelő nemzeti, erkölcsi, fegyelmi, jellembeli nevelést is az értelmi nevelés mellett a szerint, hogy milyen tantárggyal foglalkoztunk. A tanuló önkénytelenül hozzászokik a közösségben folytatott komoly munka követelményeihez, de megtanulja a megfelelő egyéni magatartást is és vele együtt a viszonyosság, jogosság, törvényesség életelvét is. A komoly munkára való rávezetés megszeretteti a különböző tárgyakat, a külső fegyelem és a példaadás pedig az önfegyelemre nevel rá.

A másik és napjainkban az érdeklődés központjában álló módszer a *munkáltató oktatás*. Alapfelfogása már Herbartnál is megtalálható bizonyos mértékben a következő megállapításban: „A lelkiélet eredeti jelenségei csupán külső inger okozta alapérzetek, ezeknek a lélek egységéből folvó, egyszerre való kölcsönös kihatásából magyarázandó a lelkiélet minden bonyodalmasabb alakulása.” A tényleges megalapítói Fichte, Ziller és Rein. Meghatározásuk szerint az iskola feladata, hogy *jó állampolgárokat* neveljen, egységes világnézetet alakítson ki a tanulók lelkében és előkészítsen az életbeni hivatás jó betöltésére. Ez legjobban úgy érhető el, ha a gyermeket mielőbb kapcsolatba hozzuk a gyakorlati élettel. A megvalósítás legjobb módja pedig az, ha gyakorlati munkát végeztetünk velük együtt és közösen. Ezért kívánják a kézügyességek tantárgyszerű bevezetését. Clauson és Kaas fejlesztik tovább ezt az irányzatot, a teljes rendszert Götze építi ki. Önállóságot követeli a gyakorlati tárgyaknak és egy egész tantervet dolgoz ki, melv kezdődik papírmunkával és rendes ipari munkával fejeződik be, aminek keretében a tanulók maguk gyártanak tanszereiket. Erre a célra az iskolák mellett rendes műhelyek beállítását kívánja. Az 1900-as években világszerte nagy tetszést arat. Dánia-, Svéd-, Francia- és Angolország bevezetik. Nálunk is elrendelik kísérletképen az elemi, polgári iskolákban és a tanítóképzőkben. Az idevonatkozó miniszteri rendelet indokolása: A tanulók cselekvőképességét és hajlamát természetszerűleg fejlesszük s a munkássághoz szoktatva, munkában ügyessé tesszük őket, a munkát megszerettetjük és megbecsültetjük velük. Ezzel le is zárult a munkáltató oktatás fejlődésének első korszaka. Ez már jellegzetesen mutatja a gépesedés korszakának a

nevelésre gyakorolt nagy hatást, mert egyoldalúan kihangsúlyozza a fizikai munka felsőbbbségét és jelentőségét.

A második korszakot a már említett Kerschensteiner munkássága nyitja meg. Az ő elgondolása is nagyon jellemző az 1908-as évek világszemléletére. *Minden lelki kötöttségtől mentes*, szerinte ideális *ember*, nevelését teszi az iskola feladatává. Ilyen ember pedig szerinte csak a gyakorlati emberen keresztül fejleszhető ki és csak a munkaközösségekben. Az embernevelésnek és a hivatásképeségnek kifejlesztésére az egyedüli alkalmas módszer a produktív munka (jellegzetes szociáldemokrata meghatározás) végeztetése. — Jellemképzést is igazán csak a munkaközösségekben való működés segítségével lehet elérni. Tradíciók helyett a való élet követelményei fontosak, tehát ezeket kell az oktatás és nevelés középpontjába állítani. Ebben a megállapításban megint nagyszerűen kifejezésre jut a XX. század rohamosan fejlődő iparosodási világszemléletének anyagiassága, világpolgári, sőt mondhatni nemzetközi szelleme. Már nem a Fichte elgondolásában szereplő jó állampolgár az eszménykép, hanem a munkaközösségekben hagyományoktól és az azokkal járó úgynevezett gátlásoktól mentesen felnőtt, gyakorlatias gondolkodású ember, ki megszokta bizonyos fokig a falanszter életet is. Észrevétlenül, de megtörténik az első lépés abban az irányban, hogy az iskola szocialista nézetek szerint adjon lelki irányítást. Kerschensteinerrel egyidőben száll síkra ezért a rendszerért *John Dawey* Amerikában. A gyakorlati keresztülvitel kérdéseivel foglalkozik és a következő megállapításra jut. Az emberiség az alkotó munka útján jutott minden értékes ismeretéhez, tehát az oktatásnál fel kell használnunk a gyermekekben levő nagy cselekvési vágyat és az elméleti oktatást gyakorlati foglalkoztatáshoz kell kapcsolni. A külön műhelymunkát meg kell szüntetni, hanem hely »tte minden tárgyat fizikailag munkáltatva kell tanítani. Ez a megállapítás volt az első lépés a túlzás felé. A lélektani megalapozást a rendszerhez Lay és Meumann adják. A következőkép fejtik ki a lelki folyamatot: A legerősebb életmegnyilvánulás a mozgás, mivel minden képzet, fogalom és lelkiténykedés valami mozgáshoz kapcsolódik. Ebből következik, hogy a jó oktatás az, amelyik mindent a gyermek mozgási ösztönére alapít. Ezért a gyakorlati tárgyaknak kell képezniök a tanításban a központot és mindent gyakorlativá kell tenni. Szűnjék meg az eddigi szenzorikus módszer teljesen és foglalja el helyét az egész vonalon a *motorikus alapon* való tanítás. *Scheibner Ottó* összefoglalva az eddigieket, kidolgozza a végleges módszertant is. A megállapításait röviden közlöm, mert jó összehasonlítási alapot nyújtanak. A fegyelemben a legszélsőbb határig engedékenynek kell lennünk. A munkáltató oktatás nem ismer spanvol etikettet. Az ülésre, felállásra, köszönésre és más külsőségekre való figyelmeztetés, az ilyen

hibákért való rendreutasítás gátlásokat okoz és lehetetlenné teszi a tanuló és oktató összelebegését. Az oktatás csak munkaközösségben történhetik, mert szerinte csak így fejlődhetik ki a társak iránti jóakarát és a szociális érzék. De épígy csak a munkaközösség fejlesztheti ki azt a tudatot, hogy a munka sikerének titka a közös célért való együttes szolgálat. Kibővíti a formális fokozatokat is és ad helyette egy olyan bonyolult lélektani óralevezetést, ami legfeljebb egy hosszabb előadás keretében és előképzettséggel bíró hallgatóság esetében vihető keresztül. Szerinte egy óra a következő lélektani részekre bomlana, illetve a következőkből kellene össze tevődni: élménynyújtás, probléma keresés, célkitűzés, fogalmak tisztázása, munkakedv ébresztés, rávezetés a megoldásra, a téves útra téréstől való megóvás, hibák javítása, meg rögzítés. A tankönyvről vallott felfogása sem egyeztethető össze teljesen a gyermek lélektanával, mikor megállapítja, hogy a tankönyv adjon feldolgozásra alkalmas anyagot, de ne adja az anyagot feldolgozva. Csak kiegészítésként említem meg itt e módszernek azt a szélsőséges irányzatát, melybe átcsapott a háború után a forradalmi Németországban. *Katz* és *Schwarzmann* már teljesen az anarchisztikus útra tévednek. De még ennél is szélsőségesebb *Gansberg* produktív nevelésre vonatkozó elmélete és *Pudor* azon elgondolása, mely szerint az egész iskolázási rendszer átalakítandó, mert a jelenlegi lábbal tiporja az ifjú lelkiességét. Mindenesetre jó elgondolkozni ezek felett, mert fényt vet arra, hogy hova vezethet ez a rendszer, ha nem szorítjuk szigorú korlátok közé érvényesülését.

Sorrendben harmadiknak hagytam a *nevelő oktatást*. Ügy érzem, ilyen oktatási-módra gondolhatott a legnagyobb Magyar is, mikor hangsúlyozza, hogy ne legyen senki hazánkban, aki az erkölcsi nevelést nélkülözi. Kicsendül szavaiból annak az átérzése, hogy a tudás, ha megfelelő erkölcsi alappal nem rendelkezik, minél nagyobb, annál veszélyesebb lehet hazára, közre, társadalomra nézve egyaránt. Nálunk, még a világháború előtt, *Kármán* foglalkozik ezzel a kérdéssel több neveléstani dolgozatában, rámutatva a fennálló hiányokra. Általában a másik két módszertől abban tér el, hogy, bár oktatási szempontból elfogadja az eddig bevált gyakorlatokat, de mindent a *nevelés* szemszögéből bírál el, mert a nemzet és állam szempontjából csak az erkölcsös és jellemes ember képez értéket, akinek ez szab irányt a cselekvésben. A cselekvés jelentősége másodlagos és fontossága csak abban rejlik, hogy rajta keresztül nyilvánul meg az emberi lélek munkája az állami és társadalmi életben. A cselekedet milyenségét pedig az alapérzés, az indítóok, a keresztülvivő akarat és a végrehajtás módja szabja meg. Tehát az ifjúság nevelésének legfőbb feladata az kell hogy legyen, hogy a gyermek, az ifjú lelkét helyesen állítsa be a férfikor cselekvési idejére.

Akkor lesz helyes a cselekedet *erkölcsi* és *nemzeti* szem-

pontból, ha az alapézés és az indító-ok erőteljes, harmonikus és helyes erkölcsi felfogáson alapszik és nem kerül soha szembe a törvénytisztelettel, egyéni érdekből nem válik jogtalaná és érvényesül benne a felebarát iránti kötelezettség érzete. A keresztülvívő akaratnál az a fontos, hogy bármennyire egyéni is, mégse kerüljön szembe a közérdekkel és legyen mindenekfelett kitartó. Ha ezek az előfeltételek megvannak, akkor már biztosítva van, hogy a végrehajtásban is meglesz a szükséges lelkiismeretesség, kitartás és célszerűség. Ennél az irányzatnál az *oktatásnak* kell mindenben alkalmazkodnia a *nevelés* követelményeihez, úgy módszerben, mint a tananyag megválogatásában és feldolgozásában oly módon, hogy a közös cél szolgálatában összhangban működjenek az *érzelmi*, *értelmi* és a *testi* fejlesztést eszközöző tárgyak. Kármán igen érdekesen osztja fel ebből a szempontból a tárgyakat: *érzelmi csoporthoz* tartoznak a hittan, irodalom, történelem, *értelmihez* a többi tantárgyak, a *testfejlesztő* tárgyakhoz sorolja pedig mindazokat, melyek a szépezzéket, ügyességet, érzékszervek helyes használatát és a tényleges testnevelést szolgálják. Az elmondottakon kívül a nevelő oktatásnál van legnagyobb jelentősége a *személyiségnek*. Az oktató személyiségen alapszik a siker, mert az ő kötelessége, hogy példaadással, a megteremtett helyzettel, a pillanatnyi adottság és a tananyag felhasználásával felébressze a tanulóknak a nemes indulatokat, rendezze érzelmi világukat, tanítsa meg őket a jóért, erkölcsösért való lelkesedésre, de nevelje beléjük minden ellenkezővel szemben a megvetést, ha kívánatos, egész a gyűlölet fokáig.

A hatásbeli különbség érzékelhetőbbé tételére, állítsuk be ugyanazt az egy tanórai anyagot mind a három módszer szerint. Vegyünk egy nevelő értékű tárgyat, a történelmet, az anyag legyen a római rendi küzdelmek kora. Az *oktató nevelésnél a kitűzött cél a pontos tárgyi ismertetés*, mellőzve az elmélkedést és az egyéniséggel való esetleges részletesebb foglalkozást. A tanuló a formális fokozatok betartásával levezetett óra keretében megkapja a pontos tárgyi ismertetését a rendi küzdelmek lefolyásának utalással a közben folyó külső háborúkra. A közös munka követelményének megfelelően jól irányított kérdések segítségével megállapítjuk az események közötti összefüggést, az okokat. Amit lehet, térkép és rajz igénybevételével szemléltetően is bemutatunk. Az eredmény, hogy a tanulóknak lesz pontos tárgyi tudásuk egy évezredek távlatában lefolyt eseményről, a tankönyv segítségével rögzíteni is fogják ezt a következő órára, de igazán nevelő értékű élményt nem kaptak, sőt egyeseknél fel fog vetődni a gondolat, miért szükséges nekem tudnom ezt a mai kortól nagyon-nagyon távol álló eseményt. A *munkáltató oktatás* szerint az óra levezetője minden erejével arra fog törekedni, hogy a felvett tárgykört megbeszélje a fiúkkal, lehetőleg minél

kevésbé korlátozva őket mozgásban, kérdegetésben, egyéni megnyilatkozásban, ami természetes elég sok mellékvágányra tévedést fog előidézni a nélkül, hogy nagyobb értéknyújtással kárpótolna. De ugyanekkor még meg kell oldani a bármi módon történő motorikussá tevés követelményét is. Egy előre kitervezett geometriai ábrát fog felrajzolni és lerajzoltatni, mely az eseményeket van hivatva megjeleníteni és érzékelteni. Fognak bizonyos elgondolás szerint csoportosított különböző színű egyenes és görbe vonalak szerepelni. Ennek rajzolása leköti az oktatót és mégjobban a tanulót. Az óra elmúlt, a délután nagy része azzal telik el, hogy a tanuló a napi öt tantárgy legkülönbözőbb rajzait javítja, esetleg újból csinálja, vagy saját elgondolása szerinti mellékábrákkal látja el. Ha marad idő, tanul is. Az anyagból, a rajzát nézve, esetleg emlékszik valamire a következő órán, de, ha elveszik tőle azt, felmondja emlékezete a szolgálatot. A *nevelő oktatásnál* a rendi küzdelmekkel kapcsolatban bemutatom történeti távlaton keresztül a társadalom örök bajait és az azok orvoslására való törekvést egy nagy nép életében. A szomszédos népekkel való harcokra utalás kitűnő alkalom, hogy az érzelm világának helyes irányítást adhassak erkölcsi és nemzeti szempontból egy példa pár szóval történő odaállításával. A népek a küzdelmek alatti magatartásán keresztül bemutathatom a római, de általában minden nép nagyságának alapját képező, a haza mindenekelőtt, elvét. A kérdések segítségével bevonom a tanulókat az erkölcsi értékek és azok hatásának megállapításába és ezáltal rendezem közvetve az ő erkölcsi világszemléletüket is. Az igazi erőteljes egységes képét a kornak az óravégi rövid összefoglalásban adom meg. A tanuló ez esetben is otthon fogja véglegesen rögzíteni az anyagot a tankönyv segítségével, de kapott a múlton keresztül egy lelki élményt, aminek a hatása lehet, hogy tudat alatt, de meg fog maradni akkor is, mikor a tárgyi tudás feledésbe megy.

Most tegyük bírálat tárgyává a három ismertetett irányzatot. Az *oktatva nevelés* előnye, hogy megadja a biztos keretet, melyen belül megfelelő eredmény érhető el tárgyi tudás tekintetében és a vezetőől nem kíván meg különösebb egyéni nevelői tulajdonságokat. Előadásban lehetővé teszi a legkülönbözőbb módszerek alkalmazását, tehát rugékonnyan tud simulni a mindenkori anyag követelményeihez. Hátránya, hogy teljesen az *értelmi nevelést* helyezi előtérbe, az *érzelmi képzést* szolgáló nevelő részeket hajlandó teljesen mellőzni a szigorú tárgyilagosság nevében. A tudományosság középiskolában el nem érhető fokának legalább látszólagos felmutatása céljából, hajlamossá válhatik a túlhajtásra és ezért a tanulókra nézve, különösen 15 éven alul, könnyen terhessé, sőt unalmassá lehet. A *munkáltató oktatás* mellett kevés, de ellene annál több érv hozható fel. Mellette szól, hogy 13—14 éves korig talán valóban legközelebb áll a tanuló lelkiségéhez, meg-

felelően alkalmazva. Az oktatót föltétlenül rákényszeríti az órákra való felkészülésre. Sok tekintetben, ha nem viszik túlzásba, fejleszti az érzékszervek felhasználásában való ügyességet és a rajzban való ábrázolási képességet. Igyekszik kihasználni a vizuális memória adottságait, de ennek fejlesztése érdekében elhanyagolja a másirányúak tökéletesítését, pedig az életben azoknak gyakran nagyobb szerep jut. Ellene szót hogy az anyagi világszemlélet álláspontját elfogadva a másodlagos megnyilvánulást tekinti fontosabbnak. A lelki folyamatokat követő mozgást és külső jelenségeket tekinti az oktatásnál lényegesen felhasználható alapnak, mint megindító okot, magukat a lelki folyamatokat csak mint azok következményeit veszi figyelembe. A motorizmusnak, mint tényleges előidézőnek, segítségével akarja még a legszenzorikusabb kérdéseket is megvilágítani, megértetni és megrögzíteni. Mindent érzékelhető cselekvés alakjában akar a tanuló elé állítani, ami sok esetben mesterkélt, sőt majdnem kivihetetlen feladatot ró az oktatóra, de a tanulóra is, az erre tartalmilag és lélektanilag egyaránt alkalmatlan tárgynál. Gyakran áldozatul esik ennek a kísérletnek a lényeg, az anyag lélek- és jellemformáló hatásának a kihasználása. Megfigyelés bizonyítja azt is, hogy a gyermek figyelmét annyira leköti a fizikai munka elvégzése, hogy még a lerajzolt anyagot sem fogja megjegyezni. Ugyanabba a lelki helyzetbe kerül, mint a nyomdász, aki nem tudja a tartalmát a kiszedett szövegnek, ha utólag el nem olvassa. Készíttessünk pl. a tanulókkal egy még nem tanult földrajzi helyről térképet, fűzzünk még közbe szóbeli magyarázatot is hozzá a rajzolás tartama alatt, aztán vegyük el a rajzot és vizsgáljuk meg, mire fognak emlékezni, alig fognak valami eredményt felmutatni. íme egy kísérlet meggyőzhet arról, hogy a motorizmus csak már *ismert anyag* rögzítésére alkalmas. Nevelési szempontból a veszély az, hogy az oktató egyéniségét teljesen háttérbe szorítja, az értelmi és érzelmi működést majdnem elválaszthatatlanul hozzátapasztja a fizikai munkához és ezzel öntudatlanul rászoktatja a gyermeket, hogy az érzékszervi és gyakorlati munkát fölébe helyezze az értelmi működésnek. A fegyelem nagymérvű lazítása is veszélyessé válhat épen az életre való nevelés tekintetében. A gyermek épen játékos ösztönéből kifolyólag hajlamossá válik arra, hogy mindent szórakozásnak és játéknak fogjon fel és ennek következtében elhomályosul lelkében a komoly kötelezettség és munka tudata. Nem tartható kívánatosnak, hogy a mai, minden vonatkozásban fegyelmet, önfegyelmet, megfeszített munkateljesítményt, nemzeti önfeláldozást és lemondást követelő korban úgy nőjjön ifjává valaki, hogy belenevelt meggyőződésévé válják, minden kötelezettség játékszerűen fogható fel, a munka csak mint szórakozás jelentkezik életében, a vezető kötelessége mindenben az ő tetszéséhez alkalmazkodni. Végül nem tekinthetünk el attól sem, hogy a pazar-

láshoz is hozzászoktatja a tanulót ugyanakkor, mikor a takarékoságról beszélünk neki. Még a polgáriba járó szegény munkás és iparos gyermeke is öntudatlanul hozzászokik, hogy naponta az egész család megélhetését biztosító összeget költhet el szétvagdalandó papírra, más anyagra és színes ceruzákra stb. Általában a legnagyobb teret adja a szélsőséges elkalandozásra és a lényegtelenbe való belefelejtkezésre.

A *nevelő oktatás* alapfelfogásánál fogva is legjobban megfelel jelenlegi helyzetünknek, mert a legtöbb alkalmat ad a nemzeti öntudat és a helyes erkölcsi érzék kifejlesztésére. A vezetőt módszertani szempontból nem köti. Minden tananyagot a nevelés szempontjából értékelvén, a módszertanban is azt a módszert tartja szemelőtt, amelyik szerint használható fel legjobban az anyag a tárgyi tudás megadása mellett nevelő értékű lelkiélmény nyújtására. Ennek az irányzatnak is van sok veszélye. Elsősorban nagy követelményt állít tudás, világnézet, egyéni példaadás és lelkiráható képesség tekintetében az oktatóval szemben. Itt igazán fennáll az a meghatározás, hogy a tanítás művészet, melyet csak az tud megtanulni, akinek Istentől adott tehetsége is van hozzá. Könnyen túlzásba csaphat a tárgyi tudás rovására és elméleti morálizálássá válhaük, ezt pedig a gyermek, sőt az ifjú lelke sem bírja, unalmassá válik ránézve. A tanárnak túl nagy lehetőséget nyújt egyéni felfogásának érvényesítésére, ami nagy és gondos válogatást tesz szükségessé a nevelő képzés terén. Helyes az irányzat, ha mint Eötvös mondja: „A gyermek képzelő tehetségére hat, az egész valójának irányt ad”, de e mellett nem felejtkezik meg arról sem, hogy az értelmi nevelés terén megadja a szükséges alapot és felkeltse a továbbfejlesztésre vágyakozó hajlandóságot.

A magyar nemzetnevelés kérdései.

Deák: „Minden, ami a tudományos műveltséget előmozdítja annyira fontos a nemzetre nézve, hogy ezek iránti részvétlenség csak fonák egyoldalúságnak lehet az eredménye, s kétségtelenül véték a haza ellen.”

Nézzük magyar öntudattal és jövőnk követelményeinek szempontjából a jelenlegi helyzetet. Megállapíthatjuk, hogy bár nagy előrehaladást tettünk, mégis sok hiányt észlelhetünk, úgy az egyetemleges nemzetnevelés, mint az iskolai oktatás és a nevelőképzés terén.

Az oktatás és nevelés terén az ismertetett három módszer egyaránt érvényesül és kísérleti állomásul használja fel az iskolákat, ami zavarólag hat, különösen a tanulók szempontjából, ha kénytelenek intézetet változtatni. Van olyan álláspont is, hogy önálló magyar nevelési és oktatási rendszer kétségtelen és nem is érdemes vele foglalkozni. Ellenkezőleg

nagyon is szükséges lenne az eddig kipróbált rendszereknek a magyar gyermek lelki fejlődésével való összhangba hozása és önálló nevelési rendszerünk kiépítése. Ebbeli munkákhoz igen értékes általános elveket találhatunk említett nagyjaink megnyilatkozásaiban. A nevelés *kezdetére és fontosságára* jellemző megjegyzése Széchenyinek: „A nevelés, kivált az első benyomások bámulandó következésük, úgy, hogy annak hiánya, s ennek ereje miatt sokan se lelki, se testi javaikkal bölcsen élni nem tudnak, gyakorta legszorosb szükségleteikhez tartozó ismeretekben szűkölködnek.” Eötvös pedig a lényegét így határozza meg: „Ki a gyermeknek képzelő tehetségére hat, egész valójának irányt ad.” A gyermekeink lelki fejlődésére Marczel Mihály és Tóth Tihamér munkáiban kaphatunk értékes útmutatásokat. Ezeken a nyomokon haladva felépíthető a magyar nevelési rendszer.

Általános fegyelem szempontjából a magyar gyermek lelkiségéből következik a komoly, megértő szigorúság alkalmazásának a követelménye. Gyermekeink szélsőségre hajlók, szinte elvárják vezetőjüktől a katonás fegyelmet és fegyelmezettséget, de, ha erőtlenséget, vagy következtelenséget tapasztalnak ezen a téren, hajlandók minden alkalmat felhasználni a rend megbontására és azt tekintik bátornak, vezetőnek, aki ezen a téren kiválik közülük. Tehát a munkáltató oktatás elve a fegyelem tekintetében nálunk csak nagyon szűk korlátok közé szorítva érvényesíthető.

Nevelési és oktatási téren akkor jutunk szintén eredményre, ha a három ismertett módszert párhuzamba állítjuk a gyermek lelkifejlődésének egyes korszakával. Az *első időszak a 8—12 éves kort* foglalja magában. Ekkor a gyermek lelkiségének jellemzője, hogy rendkívül közlékeny és kérdegető, figyelni csak önkénytelen lekötöttség révén tud, nagy benne a mozgási hajlam és a játékosság, lelkesedő, szereti a megszemélyesítést és majdnem megkívánja a természetfölötti meseszerűséget. Ebben a korban nagyon jó a *munkáltató oktatás* minden olyan vonatkozásban, ami erőltetés nélkül kapcsolatba hozható a játékszerűséggel és a gyakorlati munkával. Természetesen kerülnünk kell, hogy korát meghaladó követelményekkel lépünk fel a tanulóval szemben és pazarláshoz szoktassuk. Nagy nevelői értéket vihetünk bele, mert épen a játékszerűségen keresztül vezetjük rá őket, hogy még a játék sikerének is a titka a fegyelem és az önfegyelem. Ha már a játék feltétele is ez, mennyivel inkább megkívánja a komoly munka. Ránevelhetjük őket koruknak megfelelő kezűgyességre és érzékszerveik helyes használatára. Az egyes kezűgyességi tárgyak készítésénél hozzászoktathatjuk őket ahhoz, hogy alig van olyan értéktelennek ítélt anyag, amit hasznosítani ne lehetne. Erre jól ránevelhetjük őket, ha az elkészített rajzok, ügyességi tárgyak elbírálásánál nagy súlyt helyezünk arra is, ki oldotta úgy meg feladatát, hogy a legkevesebb kiadásba

került a szüleinek és már meglevő, vagy másra nem használható anyagot értékesítettek. kiírhatjuk lelkükből a gyermek feltűnési vágyából fakadó „Idegen tollakkal való ékeskedés”-i hajlamot azzal, hogy nem fogadunk el olyan készítményeket, melyekről egész bizonyosan megállapítható, hogy nem készíthették ők. Nagy figyelemmel kell lennünk azonban mindenkor az elbírálásnál arra, hogy nem állunk-e szemben rendkívüli tehetségi adottsággal, mert amennyire rász hatású a mások segítségével készült dolog elfogadása, époly káros lehet a lelkiismeretes bírálat nélküli visszautasítás, ami könnyen egy elinduló tehetség letörésére vezethet. Nevelésünk egyoldalúvá válna, ha a meseszerúségre, hősi lelkesedésre, odaadó hiszékenységre való hajlamot az erkölcsi és nemzeti nevelést adó tananyagnál nem használnók fel teljes mértékben arra, hogy képzelő tehetségüknek és azon keresztül egész lelkiéletüknek irányítást adjunk. Ne felejtjük el azt a nagyon találó megállapítást, hogy *a férfi apja a gyermek*, mert az első, csaknem öntudatlanul szerzett alapon épül fel a későbbi jellem. Vallás-erkölcsi szempontból ekkor kell lelkükbe oltanunk azokat a legegyszerűbb követelményeket, amelyek a helyes élet alapfelteletei. Nemzeti szempontból legjobb alkalom arra, hogy lelkükbe vessük: hazánkért és fajunkért küzdeni, áldozni, szenvedni és meghalni, ha kell, a legszentebb magyar kötelesség. Aki nem így gondolkodik, az megvetendő áruló. Ezt már kimondottan csak a *nevelő oktatás* segítségével oldhatjuk meg. Természetesen, a kezdő fokon szintén alkalmazkodni kell a gyermek lelkiadottságához, tehát úgy előadási módban, mint az anyag összeállításában fel kell használni a mese- és mondaszerúséget, a megszemélyesítést és az egyéniséghez való kapcsolást. Így kapcsolódhatnak össze a két módszer, mert a nyiladozó érzelmi és értelmi lelki adottságok felhasználásával az egyik élményben adja azt, amit a másik a gyakorlati átélésben nyújt.

A 14—17 évig terjedő második korszak jellemzője a figyelőképeség, emlékezőtehetség, összefoglaló érzék fokozatos kifejlődése. A képzelőtehetség még mindig erősen működik, de a meseszerúség helyett mindinkább a való élet felé fordul. Megvan a hősiességre való hajlam is, de megfelelő irányítás nélkül esztelen vakmerőségi hajlammá, sőt veszélyes kalandhajhászássá válhatik. Jellemileg az öntudat kifejlődésének korszaka, amiért is még tisztázatlan előttünk az erkölcs, becsület, bátorság, összetartás stb. fogalma. Mindezekből következik, hogy itt *a nevelő oktatásnak kell* átvenni a teret. Döntő szerepük van itt az erkölcsi és nemzeti irányító tárgyaknak és épen ezért nem is szabad tantárgyakká válniok, hanem minden eszközzel arra kell törekniök, hogy a tanuló egész képzelőtehetségét és azon keresztül a vakmerőségi hajlamot, vállalkozó kedvet, kiválásra törekvést *a nemzeti öntudat* és *tiszta erkölcsi élet szolgálatába* állítsák, az érvé-

nyesülésre pedig munkát és teret adjanak. De tekintse minden ilyen tantárgy feladatának azt is, hogy beléjük nevelje a gyűlöletet és megvetést az erkölcs és haza minden ellenségével szemben, legyen az irányzat, szórakozás, egyén, vagy idegen állam. Lehetetlenség, hogy itt rá ne mutassunk az^o ifjúsági-egyesületek fontosságára,” mert csak ezek adhatnak igazán teret az önálló cselekvési vágy helyes megnyilatkozására. Ide kívánczok Rousseau igen érdekes megjegyzése: „A vidám s pajzán ifjúság azon megengedhető gyönyörökért, ”melyeket tőle megtagadunk, veszedelmesebbeket szokott magának keresni; rosszul eszközölt négy szemközti összejövetelek lépnek a nyilvános gyűlések helyébe. Azáltal, ha elbúvunk, mintha büntetésre méltót akarnánk elkövetni, kísértetbe jövünk a büntetésre méltót csakugyan tenni is.” A többi tárgyakat magába foglaló másik tárgycsoportnál érvényesülhet, de nagyon is megfelelő határok közé szorítva, a munkáltató oktatás. Első és fontos feladata a fegyelmizetés és önfegyelem kifejlesztése azáltal, hogy nevelje rá őket, hogy önálló és komoly munkát csak az végezhet, illetve csak akkor elég érett és méltó erre valaki, ha kellő fegyellemmel és önfegyellemmel rendelkezik. Legyen az önállóan megengedett munka jutalom a megfelelőknek ítélték részére, ne pedig általános kötelezettség. Bizonyítsuk be előttük, hogy mivel a fegyelem és önfegyelem nélküli munka nemcsak eredménytelen, de sokszor veszélyes is lehet, éppen ezért a lelkiismeret parancsa, hogy ezt csak a legaravalóbb tanulóknak engedjük meg. Másodszor csak olyan téren engedjük meg önálló munkát, ahol már megadtuk a szükséges előképzettséget, megértetvén velük, hogy itt nem játékról van már szó, pedig, amint tapasztalatból tudják, még a játék is csak akkor élvezetes, ha megvan hozzá a kellő ismeret, mennyivel inkább áll ez a komoly munkára, firtelmük, gondolkozó képességük fejlesztése és az említett kételveik elosztatása céljából adjunk meg minden lehető alkalmat az egyéni megnyilatkozásra, de neveljük rá őket, hogy az ő korukban, mivel már nem gyermekek, ez már jog, de csak azt illeti meg, aki élni is tud vele a saját és a közösség hasznára. Ezt azáltal érhetjük el, ha nagyon szigorúan kezeljük ezt a kedvezménynek feltüntetett jogukat és akár egyéenként, akár együttesen megvonjuk, mihelyt észreveszük, hogy nem megfelelően élnek vele, illetve vissza akarnak élni vele. Ebben a korban tehát a gyakorlati munkáltatásnak, együttműködésnek egy célt kell szolgálnia, hogy a fegyelmet, önfegyelmet, a megfelelő társadalmi viselkedést, a munka felelősségének, rendszerességének, az előképzettség szükségességének tudatát, a takarékoság nemzeti jelentőségét beléjük neveljük és módó! adjunk esetleges egyéni hajlamaik felismerésére. Ebben a korban nemcsak megengedhető, de kívánatos is lenne, ha az osztályfőnök, vagy valamelyik oktató havonként egyszer-kétszer alkalmat kapna egy-egy órára kötetlen tárgyú beszél-

getére. Ennek épen lélektani okból nem szabad tanrendbe iktatott osztályfőnöki órának lenni, mert, ha előre bejelentett hivatalos jellege van, elveszti értékét a tanulók előtt. Célja lenne a tisztázatlan lelki kérdések rendezése. Legjobban megoldható lenne, ha erre a célra önként vállalkozó és megfelelő lelkiadottsággal rendelkező tanárokat és tanítókat lélektanilag kiképeznének.

17 évtől felfelé már megtörtént jórészt a szervezeti és lelki kiforrás válságos átalakulása. A gondolkodás még sok tekintetben szertelen és különösen erkölcsi, nemzeti, társadalmi szempontból szélsőségre és szabadosságra hajló. Ehhez járul a munkában, célkitűzésben, társaságban egyaránt az önállóság és egyéni érvényesülés keresése. Az értelem és érzékek korszaka, az érzelem érvényesülését, mint gyengeség jelét, sokszor szégyenlik is. A nevelés feladata tehát, hogy az értelemhez is az értelmén keresztül szóljon és így szabjon célt és irányt a szélsőséges szertelenségre való hajlamosságnak, mely itt is nagyon szomorú jelenségekre vezethet megfelelő irányítás nélkül. Mivel e korban a hangsúly az értelemre helyeződik, ez az *oktató nevelés kora*. A lényeg az, hogy az értelmi lekötöttségen keresztül adjuk meg a szükséges erkölcsi, nemzeti, egészségügyi, szociális irányítást is. Úgy kell ezen a fokon a nevelésnek az oktatáshoz simulnia, amint az oktatásnak kellett a neveléshez az előbbi korszakban. A *munkáltató oktatás* is itt jut a legmagasabb fokozatába, mert ebben a korban egyenesen követelmény, hogy teret adjunk az önálló érvényesülésnek. Itt azonban az eddigi érzékszervi és gyakorlati munkáltatás helyét át kell vennie a *lélektani munkáltatásnak*, mely az önálló kutatásra, önfejlesztésre, alkotási vágyra ösztönöz.

Ha így összeegyeztetjük a három irányt a magyar gyermeki lélek fejlődésével és kiegészítjük fegyelmi szempontból a férfias, önérzetet megbecsülő, komoly szeretettel irányító bánásmóddal, akkor előttünk fekszik az önálló, magyar nevelési és oktatási módszer. Ha következetesen keresztülvisszük óvodától az egyetemig, nagy haladást tettünk a nemzet-nevelésünk terén.

A helyes módszertannal egyenlő jelentőségű a *tananyag* helyes összeválogatása és a *tankönyv* kérdése is, mert ezeknek is összhangzatosan ugyanazt a célt kell szolgálniuk. A legnagyobb eredményt úgy biztosíthatjuk, ha eltekintve a hitoktatástól, melynek befolyásmentesen az egyházak hivatott irányítása alatt kell maradnia, mindazon tárgyakat, melyeknek nemzeti és erkölcsi nevelés szempontjából döntő befolyásuk van, külön tárgycsoporttá alakítjuk egységes világszemlélet alapján. Így már alakilag is érezni fogják a tanulók, hogy ezeknek valami különös jelentőségük van, hogy ezeknek nem szabad soha száraz tantárggyá válniuk. Ez a külön tárgycsoport kell, hogy szerepeljen mindenfokú és mindenfajta

iskolában épúgy, mint az egyetemen, természetesen az iskola fokának és fajtájának megfelelő színvonalon. Ezek a tárgyak képeznék kimondottan a *nevelő oktatás* feladatkörét. A tárgyak másik csoportja a *munkáltató és oktató nevelés* keretébe tartozna és feladatuk lenne az általános műveltség, szakképzés, illetve előképzettség megadása. Ez az anyag jól megválogatandó és megrostálendő, maradjon ki belőle minden föltétlenül nem szükséges rész a túlterhelés elkerülése érdekében. Irányítson Széchenyi felfogása: „Nem a tanulás és tudományok mennyisége teszi az embert okossá, hanem azok megemésztése, s jó elrendeztetése.” De azt sem szabad elfelejtenünk, hogy nincs olyan tárgy, amit a nevelés nagy feladatának szolgálatába ne tudnánk állítani. Épen ezért nevelési szempontból ezt a tárgycsoportot is összhangba kell hoznunk a másik csoporttal, nehogy ellentétes világszemléletet adjon a másikkal szemben. Azért kell erre nagyon ügyelnünk, mert jelenlegi rendszerünk egyik hibája az is, hogy tárgyanként adva a lelkiirányítást, sokszor ellentétbe kerül egyik a másikkal és lehetetlenné válik az egységes világszemlélet kialakítása. Egyetemleges lelkinvelés csak akkor érhető el, ha az összes behatások egy szempont alapján egy közös eredőben hatnak az egyedüli cél érdekében.

A tankönyv jelentősége abban rejlik, hogy egyfelől alapot ad az oktatónak a munkaterv elkészítésére, másfelől a tanulót segíti az órán elvégzett anyag felújításában és rögzítésében különösen az ismétlésnél, de nagy része van a világszemlélet kialakításában is. Megírásuknál ezeknek a szempontoknak kell vezetniök és épen ezért a jó tankönyvírás nemcsak tudást, de írói tehetséget is kíván. Jó egy tankönyv, ha tárgyilag megadja mindazt, de csak azt, amire a tanulónak szüksége van; ha a fejezetek terjedelme összeesik lehetőleg egy tanóra anyagával; világszemlélete megfelel a keresztény, nemzeti, erkölcsi követelményeknek; nyelvezete könnyen érthető; előadásmódja, amennyire a tárgy megengedi, szép-irodalmilag lekötő és érdekes. A tankönyv mellőzése, már az elemi oktatáson túl, különösen felsőbb fokon, lehetetlen, mert a megkívánt anyagnak egyszeri hallás útján való megjegyzésére a legtehetségesebb tanuló sem képes. Szigorú felülbírálsuk pedig azért kívánatos, mert a tankönyv nyelvi, előadásbeli, tárgyi és világnézeti hatása majdnem ellensúlyozhatatlan különösen a gyengébb tehetségű tanulóknál.

Most végül vizsgáljuk a legfontosabb szempontból, az *oktató nevelésnek* szempontjából a kérdést. Az oktatói kart három egyrangú és nemzetnevelési tekintetben egyaránt fontos csoportra oszthatjuk: *népoktató*, *szakoktató* és *közéiskolai oktató*. Az első csoport szerepe talán a legjelentősebb az egyetemleges nevelés szempontjából, mert ők adják meg a mindenkire nézve létszükségletet jelentő tudásbeli alapot, ők rakják le a vallási, erkölcsi, nemzeti világszemlélet, bár sok-

szor még öntudatlan, de mégis egész életre kiható alapjait és a nemzet legnagyobb százalékának nevelése és oktatása az ő vezetésükkel nyer végleges befejezést. Éppen ezért nagyon fontos a hivatásuk betöltésére való előkészítés. Tekintettel arra, hogy épen most van ennek a kérdésnek az elintézése döntés alatt, itt csak az eddigi hiányokra szeretném a figyelmet ráterelni. A tanítóképzést jelenleg szabályozó törvényeinket tanulmányozva a következő változtatandó jelenségeket találjuk. Már a fölvétel szabályozása is módosításra szorul úgy az előképzettség, mint a személyi megválogatás terén. Legtöbben eddig a tanítói pályára a négy polgári, vagy négy középiskola elvégzése után mentek, már pedig ezek az iskolák egyike se adhatott egy kerek befejezett alapot a tovább induláshoz, mert az egyik hivatása a gyakorlati pályára való előkészítés, a másik befejezetlen félbeszakítása tulajdonképp egy iskola típusnak. Előképzettség terén bizonyosfokú egységes alapot egyideig a felvételi vizsga adott, ami a válogatás alapját is képezte egyszermind. Minden remény megvan rá, hogy a négyéves előkészítő líceum beállítása ezt a kérdést szerencsésen meg fogja oldani. A személy megválogatás lényeges hiánya az, hogy a tanítójelöltek nagy része nem abból az életkorból kerül ki, melyben későbbi élethivatását be kell töltenie. Hazánk adottságából következik, hogy a tanítók nagy részének falun kell elhelyezkednie és nemcsak a tanítás, de rá vár nagy részben az egész falu lelki-irányítása is. Ezt a hivatást csak akkor tudja igazán betölteni, ha egész múltja, gyermekora, magával hozott lelki-adottsága képessé teszi arra, hogy bele tudjon kapcsolódni a falu életébe szívvel-lélekkel. Tehát szükséges volna, hogy a népoktatók képzésénél az iskolák megoszlási arányszámának megfelelően érvényesülést nyerjenek a falu és vidék népének tehetséges gyermekei. Ezt a kiválogatást a falu és vidék egyházi és világi vezetőinek kellene elvégezni. A képzés tananyaga is kiegészítésre szorul a korszerű követelményeknek megfelelően. A pedagógiai és lélektani képzésnél kívánatos lenne a különleges gyermek-lélektan bevezetése, különös tekintettel a falusi és munkás gyermek lelki-adottságára, de nem lenne kevésbé fontos a különleges magyar néplélektan sajátosságának rövid ismertetése sem. A *nyelvoktatás* terén nagy súlyt kellene helyezni arra, hogy megfelelő neveltségű tanítókat tudjunk adni a nemzetiségi iskoláknak. A *társadalmi, történelmi* és *földrajzi* tanulmányoknál álljon központban hazánk viszonyainak megismerése, különös tekintettel a sajátos követelményekre. Olyan módon lenne megoldható, hogy az országot, az egy sajátossággal bíró vidékek szerint, körzetekre osztjuk és így ismertetjük az egyes területeket termelési, gazdasági, néprajzi, népművészeti stb. szempontból, rámutatva az egyes vidékek szerint az ott alkalmazásba kerülő tanító feladataira. A *társadalom-tudomány* keretében ismertessük meg velük

annak a társadalomnak az életét, amelyben élni fognak és képezzük ki őket arra, hogy tudják a falu, vagy vidék lelki-irányítását, művelődési és gazdasági szervezését gyakorlatilag kézbe venni, mert csak így lesznek képesek betölteni igazán nagy nemzetnevelői hivatásukat. A *reális tárgyaknál* mindenben a fennálló követelményekhez kell alkalmazkodnunk és óvakodjunk minden fölösleges túlterheléstől. A *művészeti tárgycsoportnál* lelkükbe kell oltani a nemzeti irányzat és felfogás érvényesítésére való törekvést. Legyenek ők a felkutatói pályájuk alatt a népszokásoknak, népművészetnek, népviseletnek, tegyenek meg mindent ezek felélesztésére, megtartására, továbbfejlesztésére és legyenek képesek a falu művelődési követelményeinek kielégítésére, ünnepélyek, dalkörök, előadások stb. rendezésére.

Ha találunk pótolni valókat a tanítóképzés terén, még nagyobbak a hiányok a tanári pályára való előkészületnél, pedig ennek az oktató-csoportnak feladata nagyon is döntő fontosságú a társadalom és állam jövő életének szempontjából. Kezükben van a művelt és vezetésre hivatottak nevelése, előképzettségüknek megadása, a kiválogatás és ezáltal majdnem teljhatalmú ítéletmondás a jövő társadalom irányítása fölött. Érdekes, hogy mindezek ellenére nemcsak nálunk, de a többi európai államokban is a legkevesebb gond ennek a pályának az előkészítésére van fordítva. Mielőtt rátérnénk a követelmények megállapítására, tekintsük át röviden az európai helyzetet az 1914-ig terjedő időben, mert ennek a hatása érvényesül nálunk is.

A tanárképzéssel foglalkozó filozófiai-kar eredetileg előkészítő szerepet töltött be minden egyetemen. A tizenkilencedik század folyamán vívja ki a teljes egyenrangúságot a többi karokkal és ettől kezdve a kimondottan tudományos képzés szerve lesz. Mint ilyen a legteljesebb mértékben ragaszkodik a tanszabadságnak és a tudományok művelési szabadságának elvéhez, hallani sem akar a legkisebb mértékű szakképzésről sem. A tanárképzés reábizatik és így a tanári pálya lesz az egyetlen, melynek kimondott szakelőképzése nincs. Angliában az egyetem főcélja a lelki és testi nevelés, melyet az egyetemek mellett működő collégiumok valósítanak meg. Kétféle előadás van, a tanári (lectures) és a tutori (tuition.) Az elsőt csak azok veszik igénybe, akik kiváló képzésre törekszenek. Ezek az előadások az egyetemeken folynak. Akik nem akarnak különösebb képzést, azok jórészt megelégszenek a collégiumokban folyó tutori előadással és képzéssel. A vizsgák egy teljesen külön szerv előtt folynak, melynek tagjai lehetnek a tanárok is. A teljes tanári képesítést adó vizsga igen megbecsült és igen gyakran az egészen más pályára készülők is letesznek és büszkék rá, A gyakorlati előképzettséget pedig az adja meg, hogy a jelöltek gyermekkoruktól kezdve életüket a collégiumok légkörében élik le és az egyetemi tanulmányok

után, mint baccalaureusok, vagy magister artiuni-ok térnek a középiskolákba fenntartva és érvényesítve ott minden téren a vérükké vált hagyományokat, melyeknek alapelve „To be gentlemen.”

A francia egyetemi képzés a napóleoni alapon fejlődött tovább és a L'Université egy egységes szempont alapján álló nagy szervezet, mely elvben magába foglal mindent a gyermekmenhelytől a legfelsőbb képzésig. Tehát egy nagy nemzetnevelő elgondolás vonul az egészen végig. A Felső oktatásnak két tagozata van: a karok összesége és a tudományos képzést adó főiskolák. Az első adja a szakképzést, a második csoport csak a tudományos képzéssel foglalkozik. Az egyetem filozófiai karának feladata: vizsgákkal (baccalaureatus) ellenőrizni az általános műveltséget adó középfokú intézeteket, szolgálni az általános művelődést minden téren és a tanárképzés. Ez utóbbinak azonban van egy központi általános irányító szerve is, az Ecole Normale (nálunk az Eötvös-Collegium.) A tanárképesítés, mint nálunk, vizsgákhoz van kötve. Az első vizsga, a licenciatus, melyen megkövetelik a középiskolai anyag tudását és az annak tovább művelésére való készség bebizonyítását. Ez azonban nem képesít állami intézetnél való tanárságra. A teljes képesítést az agregation adja meg. Az írásbeli részt a jelölt otthon is végezheti a vidéki tanügyi szervek irányítása mellett, de a központi egyetemen bírálják el és ennek alapján bocsátják vizsgára. Már az írásbeli sikere is külön megbecsülést jelent és egyben fizetés pótlékot. Ezután következik a vizsga, melynek tárgya: tárgyával kapcsolatos tudományos kérdés; egy középiskolai körből vett tárgyú előadás, végre hivatásával kapcsolatos gyakorlati munka. Sokban hasonlít a mi tanárképzésünkhöz, az egyetem tan szabadságának tiszteletben tartásával, a vizsgákra bízza a megfelelő szakképzettség és hivatásbeli készség megállapítását.

A német bölcsészeti karon az előadási és vizsgálati rendszer sokban egyezik a miénkkel, a nálunk gyakorolt nagy hatás folytán. Előadásoknál fennáll a tan szabadság elve teljesen és semmi szakképzésre irányuló tervszerűség nincs az összeállításban. A mi egyetemünkhöz hasonlóan megvan a szemináriumi képzés, melynek eredeti célja kezdetben a szakszerű tanárképzés lett volna, de később ez is a tudományos képzés elmélyítésének szolgálatába állíttatott be. Itt is a vizsgára van alapítva a képesség és felkészültség megállapítása.

Az elmondottakból megállapíthatjuk azt az érdekes tényt, hogy amíg seholy sem tartják elképzelhetőnek, hogy mérnök, bíró, orvos stb. lehessen valaki rendszeres előkészítő szakképzés nélkül, addig a tanári pálya az egyetlen, ahol ez hiányzik. Felvetődik tehát önkénytelenül a kérdés, szükséges-e egyáltalában, vagy pedig a tanári pálya nem is kíván meg semmi előzetes rendszeres szakképzést. Ha választ akarunk adni a kérdésre, vizsgáljuk meg, mi a *tanár hivatása*. Első-

sorban a jövő nemzedék erkölcsi, nemzeti, érzelmi és értelmi nevelése. Elvitathatatlan, hogy mindenkinek elsősorban is ismernie kell az anyagot, amivel dolgozik és a módot, ahogyan dolgozhat vele. A mérnök anyaga egy jól kiismerhető, élettelen tömeg és törvényszerűség szerint irányítható energia, az orvos anyaga a fizikai test és a lélek, a tanár munkájának anyaga a legnehezebben kiismerhető *fejlődő emberi lélek*. Ha az említett pályákon elkerülhetetlennek látszik a szakképzés, akkor ez még inkább fennáll a tanári-pálya terén. Második feladat az általános műveltség és bizonyosfokú előképzettség megadása. Az ehhez szükséges tudás ellenőrzésének kérdését megoldja a vizsga-rendszer látszólag, de itt is gondolkozni lehet a felett, vajon teljesen elégséges-e a rendszeres irányítás nélküli, önképzés útján megszerzett tudás és vajon a vizsga elégséges-e a tudás megállapítására. A harmadik és talán legfontosabb hivatása, hogy ítélnie kell nem a társadalom esetstípusait, hanem ellenkezőleg a társadalom jövőjét kialakító fiatal nemzedék sorsa felett. Ha egy jogásznak évekig tartó szakképzésre van szüksége, hogy a közérdeknek megfelelő ítéletet mondhasson, mennyivei inkább szükség van erre, a nemzet jövője érdekében egy tanárnak. Ha e mellett még azt is figyelembe vesszük, hogy már eddig is szükségesnek tartották a szakképzést a tanítók és a polgári iskolai tanároknál, akkor meg kell állapítanunk, hogy kivételt ezen a téren a középiskolai tanárság sem képezhet. Vagyis a középiskolai tanárságnál is szükséges a rátermettség szempontjából való erős kiválogatás, a szakképzettség teljes megadása és a megfelelő gyakorlati, lélektani, módszertani képzés.

Legkézenfekvőbb megoldás lenne a bölcsészeti karnak két részre osztása a zeneművészeti, vagy a képzőművészeti főiskola mintájára, hasonlóan a francia egyetem rendszeréhez. Lenne egy tudományos képzést adó és egy kimondottan tanárokat képző rész. Az elsőnél a felvétel az eddigi rendszer szerint történne és ennek az oklevele képesítene a választott szakcsoportnak megfelelő tudományos képzettséget megkívánó pályára (könyvtár, levéltár, múzeum, vegyészi, fizikai stb. alkalmazásra) és itt teljesen érvényesülhetne az előadásoknál a tanszabadság elve. A bölcsészeti karnak ez a része azonban *tanári palijára képesítő oklevelet* nem adhat ki. A kar másik részének lenne a hivatása a középiskolai tanárok képzése és ennek megfelelően lenne átszervezendő. Be kellene vezetni már a felvételnél egy nagyon szigorú kiválogatási rendszert lélektani és testi vizsgálat alapján. A rátermettség megállapítása céljából gyakorlati próbának is alá lehetne vetni oly módon, hogy beküldenék húsz-harminc gyermek közé és megfigyelnék arra hivatottak, hogyan tudja őket fegyelmezni, szabadon választott tárggyal foglalkozva lekötöni. Ez utóbbi vizsgálat keresztülvitelénél jól be lehetne vonni az ifjúsági egyesületeket, mert így azonos szellemben vezetett és bizonyos

fokig már fegyelmezett gyermekekkel kerülne szembe a jelölt, a kipróbált vezetők pedig az elbírálásnál volnának felhasználhatók. Ezeknek a sikeres megállása után történhetnék meg a felvétel. Az oktatás csak annyiban különbözne a tudományos pályára készítő résztől, hogy itt a választott szakcsoport-hoz tartozó tárgyakat egyetemi szinten, de az orvosi karnak mintájára szakképzést adó rendszerbe foglalva kapnák a hallgatók. Az egyetemi évek alatt rendszeresen, de tudományos szinten átvinnék a tanári pályájukon tanítandó anyagot. A szeminárium és a tanárképző feladata lenne, hogy a magas szinten megismert anyag középiskolai fokon való gyakorlati érvényesítésére adjon útmutatást. A tudásbeli képzettség pontos megállapítása céljából be kellene vezetni a kötelező félévvégi kollokviumot. A kimondott bölcséleti, lélektani, neveléstani tárgycsoportnál helyet kell nyernie a 10—18 év közötti fejlődés ismertetésének, mert ennek az ismerete a legfontosabb a későbbi hivatás helyes betöltése szempontjából. Föltétlenül szükséges lenne az előképzettség megadása a tanuló tehetségi, tanulmányi és fegyelmi elbírálásának tekintetében is, mert csak így lehetne egy egységes felfogás érvényesítése az összes iskolákban a tanulók elbírálása terén. Módot kellene adni a tanítás tényleges gyakorolható' sara már a második évtől kezdve, hogy még idejekorán lehessen megállapítani az esetleges rátermettség hiányát. A be nem válók így még idejében átmehetnének a szakcsoportjuknak megfelelő tudományos képzésre nagyobb idővesztés nélkül. Befejezésül természetesen megmaradna az egyévi gyakorlótanítás és a pedagógiai vizsga. Ha valaki a tanári oklevél mellett a tudományos képesítést is meg akarja szerezni, ezt lehetővé teszi rá nézve a doktorátus megszerzése.

A szakoktatás terén az lehet az irányadó elv, hogy minden nevelő és általános műveltséget adó tárgy megfelelő képzettségű tanító, illetve tanár kezében legyen. A kimondott szak-tárgyakat előadók, ha nem rendelkeznének tanári oklevéllel, köteleztesse nek legalább egy egyéves neveléstani képzésen résztvenni és csak a gyakorló tanítási év eltöltése után kapjanak végleges alkalmazást.

Az elmondottakban igyekeztem egy áttekintő, a fejlődést röviden bemutató képet adni a jelenlegi helyzetről és a még megoldandó kívánalmakról. Befejezésül és emlékeztetőül a kérdés fontosságára álljanak előttünk Széchenyi szavai: „A közintelligentia egyedüli valóságos erő; ennél nagyobb hatalom nincs, s azt a lehető legnagyobb magasságra fejteni legszentebb hazafiúi kötelességünk, mert ennél nagyobb jót nem tehetünk hazánknak.” Szükséges ehhez azonban az is, amire szintén rámutatott: „Ne legyen senki, aki az erkölcsi nevelést nélkülözi.”

uzoni ZAYZON SÁNDOR DR.